

Kara w wysokości rażąco wygórowanej.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z dnia 16 lipca 2013 r.,
VI ACa 1615/12

1. Indywidualne okoliczności danej sprawy mogą przesądzać o tym, że brak jakiegokolwiek rzeczywistego wpływu porozumienia na naruszenie konkurencji na rynku właściwym oraz znikoma możliwość takiego wpływu stanowi okoliczność łagodzącą skutkującą nałożeniem kary w wysokości jedynie symbolicznej.
2. Art. 106 ust. 1 ustawy określa jedynie górną granicę wysokości kary, natomiast przesłanki ustalania wysokości kary wymienione w art. 111 ustawy mają charakter przykładowy, a nie wyłączny. Oznacza to, że przy wymiarze kary mogą być brane pod uwagę także inne okoliczności, w tym stopień naruszenia interesu publicznego i wysokość osiągniętych przez strony korzyści czy ocena, jaki skutek mogło wywołać lub faktycznie wywołało porozumienie na rynku właściwym.
3. Odpowiedzialność z tytułu zawarcia antykonkurencyjnego porozumienia ma charakter odpowiedzialności obiektywnej w tym sensie, że stwierdzenie zawinionego charakteru działania przedsiębiorcy nie jest konieczną przesłanką stwierdzenia naruszenia przepisów. Rozważania w przedmiocie winy przedsiębiorcy są zatem zbędne z punktu widzenia możliwości zastosowania przepisów prawa materialnego. Element subiektywny w postaci umyślności lub nieumyślności naruszenia przepisów ustawy, określany mianem „winy” jest okolicznością braną pod uwagę przy ustalaniu wysokości kary.
4. Pojęcie celu porozumienia nie jest równoznaczne z przyjęciem zgodnego zamiaru stron co do osiągnięcia tego celu. Jest to pojęcie obiektywne, wobec czego ważne jest, czy cel porozumienia wynika jednoznacznie z jego treści. Bez znaczenia są natomiast subiektywne zamiary stron czy motywy ich działania.

W dniu 1 lipca 1996 r. PKN Orlen S.A. (dalej: PKN Orlen) oraz Stacja Paliw Kogut sp. j. (dalej: Stacja Paliw) zawarły umowę patronacką o dystrybucję paliw (mającą charakter umowy franczyzy) (dalej: umowa). Stacja Paliw posiadała jedną lokalizację w Krasnymstawie, gdzie zatrudniała ok. 10 osób. Umowa przyznawała PKN Orlen prawo do ustalania detalicznych cen sprzedaży benzyn i oleju napędowego stosowanych przez Stację Paliw. Niewywiązywanie się lub nienależyte wywiązywanie się przez Stację Paliw z obowiązku przestrzegania cen sprzedaży ustalanych przez PKN Orlen obwarowane zostało sankcjami.

W kwietniu 1999 r. PKN Orlen zaproponował Stacji Paliw zawarcie nowej umowy, wskazując, że jej wzór został opracowany z uwzględnieniem decyzji Prezesa UOKiK i że nie zawiera już bezwzględnego zastrzeżenia o możliwości kształtowania cen sprzedaży przez PKN Orlen. Stacja Paliw nie przyjęła propozycji zmiany umowy. W efekcie umowa obowiązywała w niezmienionym brzmieniu

w latach 1996–2007, po czym została zastąpiona nową umową franczyzową, niezawierającą już zapisu o ustalaniu cen detalicznych.

W trakcie obowiązywania umowy PKN Orlen ani razu nie wykonał prawa do ustalania cen detalicznych paliwa sprzedawanego przez Stację Paliw i siłą rzeczy nie stosował też żadnych sankcji względem Stacji Paliw w związku z jej swobodną polityką cenową.

Rozstrzygnięcie

W decyzji z 16 lipca 2010 r. Prezes UOKiK uznał za praktykę ograniczającą konkurencję i naruszającą zakaz, o którym mowa w art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (dalej: ustawa), porozumienie zawarte między PKN Orlen i Stacją Paliw na krajowym rynku hurtowej sprzedaży benzyn i oleju napędowego polegające na bezpośrednim ustalaniu przez PKN Orlen cen odsprzedaży benzyn i oleju napędowego przez stosowanie w umowie postanowienia przyznającego PKN Orlen prawo do ustalania detalicznych cen sprzedaży benzyn i oleju napędowego stosowanych przez Stację Paliw, którego celem było ograniczenie konkurencji na lokalnym rynku detalicznej sprzedaży benzyn i oleju napędowego w Krasnymstawie i jego okolicach. Prezes UOKiK stwierdził zaniechanie zakwestionowanej praktyki z dniem 16 lipca 2007 r.

Ze względu na powyższe naruszenie Prezes UOKiK nałożył na PKN Orlen karę w wysokości 52 736 994,19 zł (0,00084% obrotu PKN Orlen), a na Stację Paliw w wysokości 27 347,65 zł.

SOKiK stwierdził, że istotą kwestionowanego przez Prezesa UOKiK zapisu umownego było ograniczenie swobody niezależnego przedsiębiorcy w zakresie własnej polityki cenowej. Zapis umowy był wyraźny i jednoznaczny, wykładnia oświadczeń woli stron nie może zaś zmierzać do nadania im takiego sensu, który byłby diametralnie sprzeczny z precyzyjnie określonym, jasnym zapisem słownym. SOKiK wskazał również, że umowę zawierali profesjonaliści, działający w tej samej branży, którzy powinni tak rozumieć tekst umowy, jak wskazują na to reguły składniowe oraz normy znaczeniowe danego języka i specyficzne, jednolite dla branży słownictwo. Wobec powyższego w ocenie Sądu Okręgowego wolą stron umowy było przyznanie PKN Orlen prawa do jednostronnego kształtowania cen sprzedaży paliw na Stacji Paliw.

SOKiK nie podzielił stanowiska PKN Orlen, że dla wykładni oświadczeń woli zasadnicze znaczenie powinna mieć okoliczność, że strony nie wykonywały spornego zapisu umowy, co miało świadczyć o tym, że nie było ich wolą zawarcie porozumienia dotyczącego kształtowania cen. Wskazał, że w odniesieniu do porozumień cenowych, które są zakazane bez względu na skutek, kwestia ta nie może mieć znaczenia przy wykładni oświadczeń woli. Wskazał również, że istnienie zgodnego zamiaru stron i celu umowy należy ustalać według stanu z chwili złożenia oświadczenia woli, a nie z chwili dokonywania wykładni.

SOKiK wziął pod uwagę liczne okoliczności łagodzące wpływające na wymiar kary i uznał, że kara dwukrotnie niższa od nałożonej przez Prezesa UOKiK, tj. w wysokości 26 368 407 zł (0,00042% przychodu PKN Orlen), spełni swoją funkcję zarówno prewencyjną, represyjną, jak i wychowawczą. Jako okoliczności łagodzące SOKiK wskazał:

- a) fakt, iż większą wagę należy przypisać temu, że w ciągu dziesięciu lat funkcjonowania umowy, strony nigdy nie zastosowały jej spornego zapisu;
- b) brak negatywnych skutków dla konkurencji;

- c) lokalny charakter działalności Stacji Paliw, a tym samym mały zasięg terytorialny potencjalnego zagrożenia konkurencji;
- d) incydentalny charakter praktyki w stosunku do potencjalnych ogromnych możliwości wpływu PKN Orlen na konkurencję;
- e) fakt, że PKN Orlen nigdy dotychczas nie dopuścił się (prawomocnie stwierdzonego) naruszenia przepisów ustawy;
- f) fakt złożenia przez PKN Orlen w 1999 r. propozycji zmiany spornego zapisu umowy;
- g) fakt, że umowa została zawarta w połowie lat dziewięćdziesiątych, gdy standardy ochrony konkurencji były zdecydowanie niższe niż obecnie;
- h) znaczny upływ czasu od daty zawarcia porozumienia do daty wymierzenia kary.

Sąd Apelacyjny przychylił się do poglądów Prezesa UOKiK i SOKiK w zakresie materialnej oceny porozumienia zawartego między PKN Orlen i Stacją Paliw. Uznał jednak, że kara nałożona na PKN Orlen jest rażąco wygórowana, a jej pięćdziesięcioprocentowa redukcja niewystarczająca.

W zakresie oceny materialnoprawnej Sąd Apelacyjny zgodził się z poglądem, iż pojęcie celu porozumienia nie jest równoznaczne z przyjęciem zgodnego zamiaru stron co do osiągnięcia tego celu. Jest to pojęcie obiektywne, wobec czego ważne jest czy cel porozumienia wynika jednoznacznie z jego treści. Bez znaczenia są natomiast subiektywne zamiary stron czy motywacje ich działania. Antykonkurencyjny cel porozumienia nie musi być też objęty świadomym działaniem stron umowy, wystarczająca jest możliwość przewidzenia, że taki cel z treści porozumienia wynika, a jego realizacja może doprowadzić do skutku w postaci co najmniej zakłócenia konkurencji na rynku właściwym. Przy czym powstanie skutków w postaci naruszenia konkurencji na rynku właściwym jest bez znaczenia dla oceny antykonkurencyjnego charakteru postanowienia.

Odpowiedzialność z tytułu zawarcia antykonkurencyjnego porozumienia ma charakter odpowiedzialności obiektywnej w tym sensie, że stwierdzenie zawinionego charakteru przedmiotowego naruszenia nie jest konieczną przesłanką stwierdzenia naruszenia jej przepisów. Rozważania w przedmiocie winy przedsiębiorcy są zatem zbędne z punktu widzenia możliwości zastosowania przepisów prawa materialnego. Element subiektywny w postaci umyślności lub nieumyślności naruszenia przepisów ustawy, określanej mianem „winy” jest okolicznością braną pod uwagę przy ustalaniu wysokości kary.

W zakresie rozstrzygnięcia co do wysokości kary Sąd Apelacyjny przypominał, że wymierzone kary powinny mieć charakter zarówno represyjny, jak i prewencyjny, powinny bowiem przyczynić się do zapewnienia trwałego zaprzestania w przyszłości naruszania reguł konkurencji, aby zaś skutecznie zapobiegać próbom pojawienia się w przyszłości sprzecznych z ustawą zachowań, muszą być ustalone w wysokości odczuwalnej dla każdego z przedsiębiorców. Niemniej należy wziąć pod uwagę fakt, że art. 106 ust. 1 ustawy określa jedynie górną granicę wysokości kary, natomiast przesłanki ustalania wysokości kary wymienione w art. 111 ustawy mają charakter przykładowy, a nie wyłączny. Oznacza to, że przy wymiarze kary mogą być brane pod uwagę także inne okoliczności, w tym stopień naruszenia interesu publicznego i wysokość osiągniętych przez strony korzyści czy ocena, jaki skutek mogło wywołać lub faktycznie wywołało porozumienie na rynku właściwym.

Sąd Apelacyjny uznał, że zawarcie porozumienia dotyczącego ustalania cen należy do najcięższych naruszeń i sam fakt istnienia potencjalnej możliwości skorzystania przez PKN Orlen

z zapisu zawartego w umowie uzasadnia nałożenie kary. Okoliczności łagodzące i obciążające konkretnej sprawy powinny determinować jej wysokość. Choć nie wynika to wprost z treści uzasadnienia wyroku, należy przyjąć, że Sąd Apelacyjny zaakceptował wszystkie okoliczności łagodzące wskazane w wyroku SOKiK.

W kontekście okoliczności łagodzących Sąd Apelacyjny uznał, że w omawianej sprawie podstawowe znaczenie dla wymiaru kary winna mieć kwestia braku jakiegokolwiek rzeczywistego wpływu porozumienia na naruszenie konkurencji na rynku właściwym oraz znikoma możliwość takiego wpływu, wynikająca zarówno z geograficznego zasięgu rynku (okolice Krasnegostawu), jak i porównania liczby zawartych przez PKN Orlen umów dystrybucyjnych i liczby umów, w których stwierdzono zawarcie spornego postanowienia (jedna umowa ze Stacją Paliw). Istotne znaczenia dla wymiaru kary miała też w ocenie Sądu Apelacyjnego okoliczność, że, „Wyjaśnienia w sprawie ustalania wysokości kar...”, na które powoływał się Prezes UOKiK, zostały opublikowane już po zaprzestaniu stosowania stwierdzonej praktyki, nie mogły zatem służyć jako inspiracja do określenia wysokości kary.

Biorąc pod uwagę wszystkie okoliczności łagodzące występujące w sprawie (ustalone zarówno przez SOKiK, jak i SA) w ocenie Sądu Apelacyjnego kara powinna mieć charakter jedynie prewencyjny i powinna być określona w wysokości – w odniesieniu do wysokości osiągniętego przez PKN Orlen przychodu – symbolicznej. W ocenie sądu drugoinstancyjnego wyrok SOKiK nie spełniał tego kryterium, nakładając na PKN Orlen karę rażąco wygórowaną.

Mając powyższe na względzie Sąd Apelacyjny zmienił częściowo zaskarżony wyrok SOKiK, obniżając wysokość kary nałożonej na PKN Orlen do kwoty 1 000 000 zł, natomiast w pozostałym zakresie obydwie apelacje oddalił.

Dr Antoni Bolecki

radca prawny w Greenberg Traurig Grzesiak sp.k.

e-mail: antonibolecki@interia.pl